

Crash-course Nederlandse grammatica en syntaxis

zelfstandige naamwoorden

De geslachten: mannelijk, vrouwelijk, onzijdig

- 5 **De geslachten van de zelfstandige naamwoorden** (poes, man, auto, huis, verliefdheid) zijn alleen te herkennen door het bepaalde lidwoord *de* en *het* [of 't], of soms aan het einde van het woord. Het andere lidwoord *een* [of 'n] geeft geen uitsluitsel over het geslacht van het erop volgende zelfstandig naamwoord.
10 [De geslachten van de zelfstandige naamwoorden lijken heel erg op die in het Duits, beide talen zijn Germaanse talen, net als het Engels en Fries.]

Woorden die eindigen op *-heid, -ing, -sie, -tie, -ine, -tij, -pij, -nis, -eit, -de* zijn altijd **vrouwelijk**.

- 15 Woorden op *-um* uit het Latijn zijn **onzijdig**: *decorum, monstrum*
Veel woorden op *-el* en *-en* zijn onzijdig, ook woorden *-ma* [uit het Grieks] zijn onzijdig.

- 20 Oudere dialectgebruikers kunnen wel een woord indelen als vrouwelijk of mannelijk, omdat ze die anders "verbuigen". Ook in (oude) uitdrukkingen is het geslacht en de naamval bewaard gebleven: 's avonds komt "van de avond" (=tweede naamval of genitivus). Verder: *ter inning* (=te der inning), voorbedachten rade.

- 25 **Verkleinwoorden** zijn altijd onzijdig, ook als het een vrouwelijk wezen betreft: *het meisje*.
De kast, het kastje; de foto, het foto-tje; de muis, het muisje. [Dit geldt voor alle verkleinwoorden van alle woorden.]

Het mens duidt op een onaangename vrouw; of *het is een raar mens*.

- 30 Je dient in de praktijk alleen te weten welke woorden **onzijdig** zijn, niet of ze mannelijk of vrouwelijk zijn.
Onzijdige woorden zijn er heel veel, ook veelgebruikte woorden en hun samenstellingen:

- 35 [het] *huis, apparaat, boek, tapijt, raam, aantal, paard, veulen, pand, papier, scherm, meisje* [verkleinwoord], *uur, horloge, instrument, punt, geslacht, restaurant, model, lijk, lichaam, offer, gevaar, woord, koord, eten, schilderij, materiaal, pakket, touw, zand, werk, monster,*

- 40 *parket, verhoor, slachtoffer, vonnis, recht, arrest, toezicht, misdrijf, geding, pleidooi, conflict, (beroeps)geheim, (gerechts)hof, (misdaad)cijfer,*

- 45 *goed* [mv: *goederen*], *ei* [mv: *eieren*], *kind* [mv: *kinderen*], *lid* [mv: *leden of ledematen*], *land* [mv: *landen of landerijen*],

bureau [het Frans kent zelf geen onzijdige woorden!], *plateau, milieu, requisitoir, dossier, procede, oeuvre* ("het gehele oeuvre"),

- 50 *schema, thema, lemma,*

deel, voordeel, voedsel, vaandel, middel, toestel, beginsel, zegel,
[maar *de regel, kegel, winkel*]

- 55 Van sommige woorden weten we het zelf ook niet: *koffer, tapijt, zegel, soort* [het of de]

Moderne woorden als *computer, printer, telefoon, handy, radio of televisie* zijn [mijns inziens] nooit onzijdig.

- 60 Het geslacht van het woord plant zich voort naar daarachter komende woorden:
De man die gisteren...
De man wiens [=van wie de] *fiets zondag gestolen was, heeft maandag bij de politie aangifte gedaan.*

- 65 De vrouw die morgen... [bedoeld wordt: zal komen] De vrouw wier fiets gestolen... [zeer
ouderwets]
Het kind dat vandaag komt... [bedoeld wordt: zal komen]
Het aantal gedetineerden dat nog altijd in de gevangenis zit, ...
De hoeveelheid bloem die [vrouwelijk] je nodig hebt voor de taart...
70 De mensen/mannen/vrouwen wier kleren nat waren...[ouderwets]
Wiens brood men eet, diens woord men spreekt.

Verbuigingen/vervoegingen van zelfstandige naamwoorden.

- 75 In het Nederlands worden de zelfstandige naamwoorden en de daarbijbehorende
lidwoorden (de, een, het) en bijvoeglijke naamwoorden (goed, lang, lekker) alle een
beetje veranderd als het van functie verandert.

De verbuigingen zijn dan als volgt:

- 80 een goede man; een goede vrouw; een goed meisje;
de goede man; de goede vrouw; het goede meisje;
de goede mannen; de goede vrouwen; de goede meisjes;
[overigens: het meervoud van man is mannen, lieden, lui]

- 85 Het vormen van meervoud in het **Nederlands** gebeurt meestal door -en achter het
zelfstandig naamwoord te plakken. En verder hebben we natuurlijk de -e die achter
een bijvoeglijk naamwoord kan worden geplakt.

- 90 Het Engels vervoegt de lidwoorden en bijvoeglijke naamwoorden niet meer, het
Nederlands eigenlijk ook niet meer (met uitzondering van de -e), maar in staande
uitdrukkingen en oudere teksten (van voor de oorlog) komen ze nog vaak voor. Ze
lijken dan ook heel sterk op het Duits. De precieze vorm is dan afhankelijk van het
geslacht van het erop volgende zelfstandig naamwoord.

- 95 Het enige nog gebruikte verbogen lidwoord is *der* in de betekenis van *van de*
(+meervoud): *het lot der politieke gevangenen, kroniek der lopende gebeurtenissen.*

Er zijn talloze **voorbeelden** van vervoeging/verbuiging van het lidwoord, bijvoeglijk
naamwoord en voorzetsel:

- 100 *mijns inziens* [2^e naamval], *'s morgens* [2^e naamval], *Gods lichaam*, *ter[]zake*, *ten[]*
minste, *ter inzage*, *ter goedkeuring*, *te uwer informatie*, *(des) zondags*, *ter kerke*
gaan, *ter plaatse*, *'s-Hertogenbosch*, *'s-Gravenhage*, *ter meerdere eer*,

Meervoud, twee of meer, maten en eenheden

- 105 Natuurlijk wordt het meervoud gevormd door -en achter het woord te plakken. Er zijn
ook andere meervouden, zoals in veel talen bestaat er een aparte versie voor twee:
het paar, *tweetal*, *beide of beiden* {bij personen}. Het woord *beide* zal vooral
gebruikt worden als het al bekend is dat het over een paar, tweetal gaat. In
Slavische talen zijn er nog aparte vormen voor drie of meer. In het Nederlands geldt
wel dat het vervolg van de zin in de meervoudige vorm wordt gebruikt.

- 110 *Het (echt)paar loopt gearmd door de stad.* [mv, maar paar wordt als één gezien]
Beiden lopen gearmd door de stad.
Een viertal zwervers zit op een bankje in het centrum van het dorp. De vier zwervers
zitten op...
Het aantal diefstallen in de provincie loopt terug.

- 115 Bij **maten** worden de eenheden altijd in het **enkelvoud** weergegeven: *tien m(eter)*, *100*
km per uur, *2,5 promille alcohol*. Hiervoor geldt bovendien dat de eenheden zonder
punt o.i.d. worden geschreven: *10 m*, *100 km/uur*,
1 l melk, *25 l benzine*, *1 A* (stroom in ampère), *1 V* (spanning in volt), *de koelkast*
120 *verbruikt 0,5 kWh per dag*,
500 g bloem, [maar 2 eetlepels suiker], maar in de spreektaal wordt toch gezegd *20*
graden Celsius.

Bijwoorden

- 125 Het bijwoord *er*
Het kleine bijwoord *er* is zeer moeilijk te leren. Als je het weglaat zal een
geofende luisteraar dat direct herkennen en je indelen bij iemand die Nederlands
niet als moedertaal heeft geleerd. Enkele voorbeelden:
Er komt nu een trein langs. [~~De trein komt langs.~~]
130 *Er is gisteren een uitnodiging gekomen om...*

Het is erg vervelend dat er geen goedkope aardappelen meer zijn.

Ergens lopen (er) nog paarden los.

Langzamerhand komen er berichten binnendruppelen dat...

Er slecht aan toe zijn.

135 Als er niets verandert zijn we genoodzaakt maatregelen te nemen.

Als de advocaat haar cliënt een aardige man noemt, gaat er een homerisch gelach op.

Hoeveel mensen (er) in Syrië wonen weet ik niet. Er wonen ongeveer 18 miljoen mensen in Syrië.

140 **Werkwoorden**

-d of -dt

Voor bijna iedereen is het vervoegen van werkwoorden moeilijk. Toch is het dat strikt gesproken niet, maar in de gevallen dat je het niet hoort levert het

145 schrijfproblemen. [Bij vraagzinnen is het doe jij? i.p.v. doet jij?, dat geldt ook voor woorden die al eindigen op -d: jij zendt de brief..., maar zend jij de brief...]

ik werk, jij werkt; ik word (...), jij wordt (...)

werk ik? werk jij? werkt hij? word ik (...)? word jij (...)? wordt hij (...)?

ik doe, jij doet, hij/zij/het doet; doe ik? doe jij? doet hij?

150 **Toekomstige tijd, zullen**

In tegenstelling tot de meeste andere talen kun je een toekomstige gebeurtenis benoemen en omschrijven in de tegenwoordige tijd, het gebeurt zelfs vaker dan met het gebruik van zullen.

Ik zal morgen komen klinkt veel stijver dan *Morgen kom ik*.

155 Dit gebruik van de tegenwoordige tijd i.p.v. de toekomstige tijd is in het Engels of Frans niet toegestaan.

Het tegenovergestelde - de tegenwoordige tijd gebruiken voor de verleden tijd - is in het Nederlands niet toegestaan. Je kunt niet zeggen: ~~Gisteren kom ik~~.

160 Het (hulp)werkwoord wordt vervoegd/verbogen, de "echte" werkwoord komt in de standaardvorm (gehele werkwoord). *In de toekomst zal het aantal vluchtelingen verminderen, omdat...*

"Sterke" werkwoorden veranderen van klank

doen, ik deed, ik heb gedaan;

165 *eten, at, gegeten;*

lopen, liep, gelopen;

gaan, ging, gegaan;

vragen, vroeg, gevraagd;

dragen, droeg, gedragen;

170 *komen, kwam, gekomen;*

zien, zag, gezien;

zijn, was, geweest; ik ben, jij bent, hij is, wij zijn, jullie zijn, zij zijn; ik was, wij waren;

kunnen, kon, gekund; ik kan, jij kan/kunt, hij kan, wij kunnen;

175 *worden, werd, geworden;*

zullen, zou; ik zal, jij zult, hij zal, wij zullen;

zeggen, zei, gezegd;

leggen, legde [oud: lei], gelegd;

brengen, bracht, gebracht;

180 *springen, sprong, gesprongen;*

afdingen, dong af, afgedongen;

klimmen, klom, geklommen;

zwemmen, zwom, gezwommen;

rijden, reed, gereden;

185 *mijden, meed, gemeden;*

lijden, leed, geleden;

meten, mat, gemeten;

weten, wist, geweten;

drinken, dronk, gedronken;

190 **"Zwakke" werkwoorden op -den of -ten**

melden, ik meldde, ik heb gemeld; heten, heette, geheten;

redden, ik redde, ik heb gered [hier krijg je het volgende probleem: *wij redden* is zowel tegenwoordige als verleden tijd! Zowel in de geschreven taal als in de

195 spreektaal kun je zonder nadere tijdsaanduiding niet bepalen wanneer het precies gebeurde.]

[In de spreektaal kun je bij enkele werkwoorden niet horen of het gebeurde zich afspeelde in het verleden of tegenwoordige tijd: *Wij melden het voorval aan de politie... Wij meldden het voorval...*]

200

Werkwoorden op -elen en -eren

De uitgangen -elen en -eren bij werkwoorden duiden op een herhalende activiteit: *trappelen, hinderen, hinkelen, wapperen, druppelen*

205

Voornaamwoorden

Je en jij

Ten onrechte leer je op de Nederlandse les dat *je* equivalent is aan *jij*. Dat is lang niet altijd waar. Indien *je* zoveel als *men*, *iedereen* betekent, mag je geen *jij* zeggen: *Je hebt het niet altijd voor het zeggen. Je zou kunnen menen, dat...*

210

Ook als *je* of *jij* werkelijk gebruikt wordt tegen een ander, is het gebruik niet vrij: *jij* is veel dwingender dan *je*.

Dat zeg jij! is iets anders dan *Jij/Je zegt dat*.

Datzelfde geldt ook voor de verbogen vorm *je* en *jou* en het bezittelijk voornaamwoord *je* en *jouw*.

215

Zo klinkt *Vraag het maar aan jouw vader* alsof de man en vrouw nooit met elkaar praten, bijvoorbeeld als ze gescheiden zijn. Gewoner zou zijn *Vraag het maar aan je vader*.

Ze en zij, we en wij

220

Eigenlijk geldt hetzelfde voor *ze/zij* en *we/wij* als *je* en *jij*. Dit geldt voor het vrouwelijke *ze/zij* en het meervoud *ze/zij*.

U en uw

225

U en *uw* worden gebruikt t.o.v. volwassenen die je niet goed kent of die "boven je staan". De koningin spreekt dan ook bijna iedereen aan met *u*. Door jongeren wordt veel sneller *je* en *jou/jouw* gebruikt dan bij door wat oudere mensen. Het gebruik van *je* en *jou/jouw* wordt overigens **tutoyeren** genoemd [van het Frans *tu* en *toi*]. Een volwassene zal altijd *je* en *jou/jouw* gebruiken tegenover kinderen tot ongeveer 20 jaar oud. Jonge kinderen zullen eerst *je* en *jou/jouw* tegen ouderen gebruiken, maar vroeger werd het *u* en *uw* als de kinderen ouder werden [dit geldt overigens al langere tijd niet meer!].

230

Diversen

"Obscene" woorden

235

homoseksuele man of vrouw, lesbische vrouw, homo [man] en *lesbo* [vrouw]

nicht = homoseksuele man [man ziet er dus vrouwelijk uit];

beffen = likken van vrouw; *pijpen*=zuigen aan het mannelijk lid;

verkrachten, te grazen nemen;

neuken, geslachtsgemeenschap hebben, het doen;

240

klaarkomen [bij zowel man als vrouw];

mannelijk lid, pik, lul (=drieletter-woord); *vagina, kut, schede, gaatje, pruim, muis;*

in verwachting zijn, zwanger zijn;

wout (= politieagent) "De wouten komen!"; *smeris;*

245

potloodventer (= mannelijke exhibitionist) [venten = op straat verkopen];

Spreekwoorden en gezegden

250

De één zijn brood is de ander zijn dood. Een stok achter de deur hebben. Met de deur in huis vallen. Of je door de hond of door de kat gebeten wordt... Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht. Een schot voor de boeg lossen. [veel gezegden komen uit de scheepvaart!] Gods water over Gods akker laten lopen. Eens een dief, altijd een dief. Eén zwaluw brengt nog geen lente. Niet goedschiks, dan kwaadschiks. Met vlag en wimpel slagen.

255

Woordvolgorde: onderwerp + gezegde

In gewone zinnen komt het onderwerp (*ik, jullie, het paard, televisie, genegenheid*) altijd voor het gezegde (*loop, kijk, ben, toon*). De volgorde van uitgebreidere zinnen is meestal:

260

onderwerp + gezegde + meewerkend voorwerp + lijdend voorwerp + bepalingen tijd en/of plaats

Ik geef jou een zoen

Ik geef jouw dochter/zoon een zoen

- Het paard loopt overdag in de wei
Het paard dat overdag in de wei loopt eet alleen maar gras.
- 265 Je/jouw vader is/bevindt zich nu in Milano
Deze klok wijst de goede tijd [aan]
Goedkoop is duurkoop
Betty houdt van haar kleinkinderen
Betty geeft [aan] haar kleinkind de fles
- 270 Nelson kan goed tekenen
Zij kan goed schaken [Schaken kan ze als de beste]
Liefde duurt eeuwig
Liefde gaat door de maag
- 275 **Woordvolgorde: gezegde + onderwerp**
Indien er een bepaling voor aan de zin komt te staan zullen daarachter onderwerp en gezegde van plaats verwisselen, dit geldt ook voor vraagzinnen:
's Zondags ga ik naar de kerk. In Nuenen staat de protestante kerk van de vader van Vincent van Gogh. Vorige maand zijn de mensen uit Irak teruggegaan. Als de kat van huis is dansen de muizen op tafel.
- 280 Om 8 uur komt altijd het Journaal op de TV. Volgend jaar gaan we naar Turkije op vakantie. Nauwelijks was ik thuis of het begon te regenen. In de praktijk botst Nederland nu met de Scandinavische landen, ...
- 285 Hij komt donderdagavond met de kinderen schaken.
Komt hij donderdagavond schaken met de kinderen? [vraagzin]
Hij komt donderdagavond niet met de kinderen schaken. [ontkennende zin]
- Ik kom morgen niet.
- 290 Morgen kom ik niet. [er wordt zo iets meer nadruk op de tijdsbepaling gelegd]
Kom jij morgen niet? [bij vraagzinnen komt het onderwerp altijd achter het gezegde!
Toch kun je vragen, met de goede intonatie:] Jij komt morgen niet?